En l'evolució de les etapes de l'ensenyament, a cada nova etapa hi ha menys dones docents

Primària	***19% homes, 81% dones***
Secundària	***41% homes, 59% dones***
Formació Professional	***57% homes, 43% dones***
Universitat	***62% homes, 38% dones***

Índex

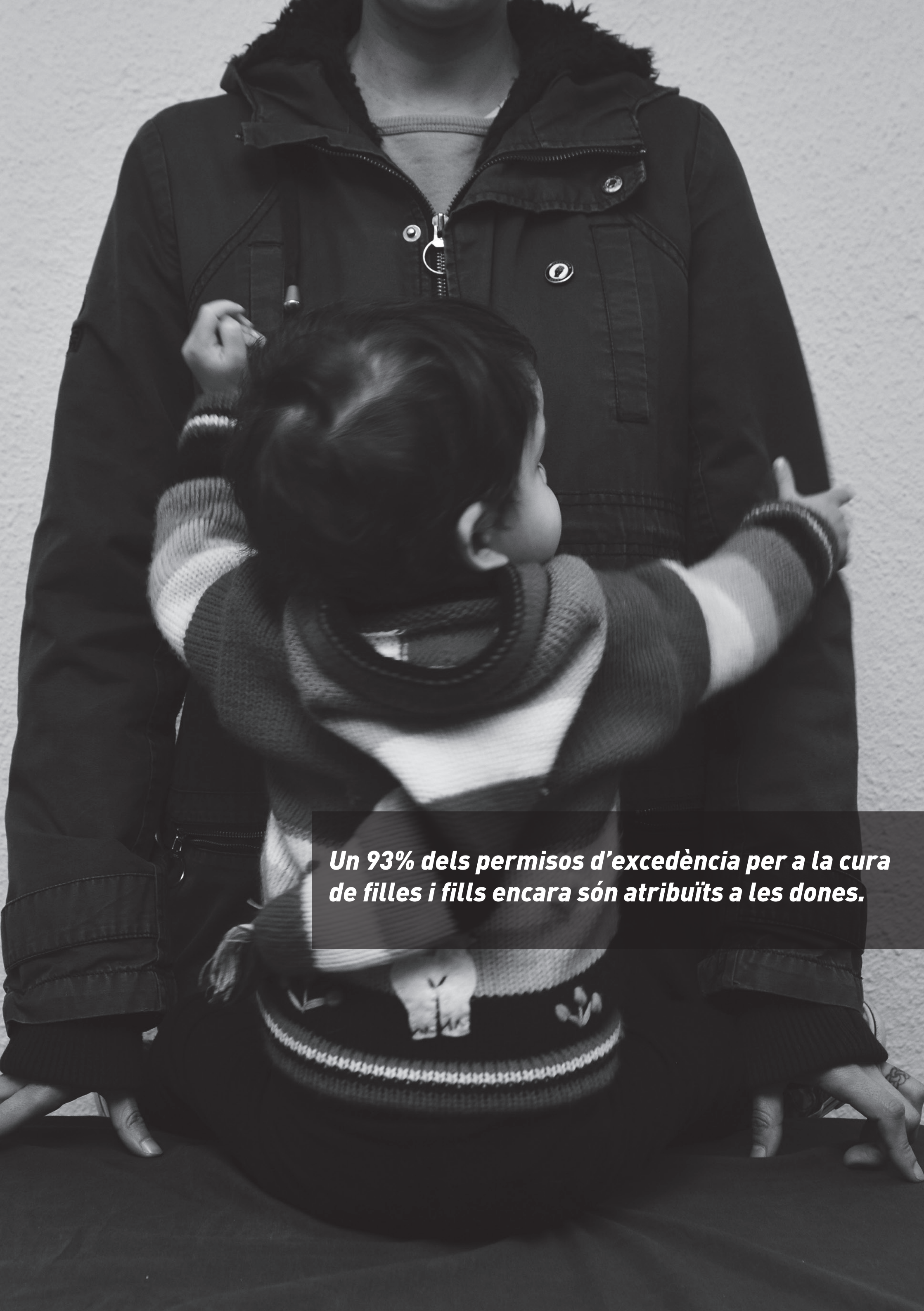
Presentació

El present document, editat per primera vegada el 2008, està emmarcat en la situació actual de crisi econòmica i pretén fer visibles i denunciar les conseqüències que té sobre les dones, ja que els efectes de les crisis són més nefastos sobre la població que parteix de condicions més desfavorables. Sis anys després de la publicació d'aquest document, la comissió de lluita feminista d'Endavant considerem que cal actualitzar-lo. Encara que el document segueix sent vàlid, des de 2008 els efectes de la crisi i les retallades en els serveis bàsics han suposat i suposen una ofensiva contra les dones de les classes populars dels Països Catalans.

Les crisis són períodes econòmics en què s'interromp la circulació del capital i la generació de beneficis, i es caracteritzen per una davallada del PIB, un augment de l'atur, una caiguda del consum i grans variacions dels preus. La crisi actual, doncs, suposa una agudització de les contradiccions del sistema i, per tant, un increment de les desigualtats que li són pròpies.

Així doncs, en aquest llibret prenem com a punt de partida la situació desigual d'homes i dones, les causes d'aquesta situació i la seva evolució fins arribar als nostres dies, per analitzar els efectes de la crisi en els diferents àmbits en què es manifesta l'opressió de les dones.

Les dones veuen condicionades les seves vides, el seu entorn i elles mateixes, a causa dels interessos econòmics del capital i de la burgesia. Socialment es projecta sobre elles les tasques de cura i d'atenció a les persones; la cura de la infància, de la vellesa i de les persones malaltes i dependents; com també es projecta i condiciona socialment la seva sexualitat. Es fomenta la doble o triple jornada de treball, l'augment del consum de psicofàrmacs, l'alcohol i altres drogues... I no podem oblidar l'increment del terror i de la por davant la violència patriarcal i de gènere. Tots aquests efectes que s'analitzen en aquest document tenen causes econòmiques i socials que, com hem dit, en situacions de crisi, s'aguditzen.


Un 93% dels permisos d'excedència per a la cura de filles i fills encara són atribuïts a les dones.

1. Contextualització

Parlem de «dones i crisi» perquè considerem necessari fer una anàlisi concreta de quines conseqüències tenen els períodes de crisi i recessions sobre una part de la població desafavorida econòmicament que representa la meitat o més de la població mundial: les dones.

Tenint en compte les característiques del present dossier, resulta impossible detallar com caldria els elements necessaris per comprendre amb claredat com s'ha arribat a la situació econòmica actual i, en aquest sentit, el llibret *Idees per entendre la crisi econòmica i les seves conseqüències*, editat també per Endavant (OSAN), és un text complementari a aquest i de gran utilitat.

De totes maneres, és imprescindible fer quatre pinzellades que expliquin l'origen de la crisi actual. Cal comprendre que aquesta sembla provenir d'una crisi financera, tot i que això és tan sols una branca més, que en tot cas va actuar com si fos la punta de l'iceberg. En realitat, tal com afirmen reconegudes economistes crítiques, com les pertanyents al Seminari d'Economia Crítica Taifa, ens trobem davant una crisi estructural del sistema capitalista (de la qual la crisi financera és només la punta de l'iceberg) que ens afecta des de diversos àmbits: crisi financera, crisi en els mercats bancaris i immobiliaris, crisi en la construcció, crisi de les indústries, crisi energètica, crisi alimentària -donades les limitacions dels recursos naturals i la seva sobreexplotació durant dècades-..., un cúmul de crisis i àmbits que porten a una crisi social, d'augment de desigualtats i de situacions generalitzades de pobresa.

Tal com es detalla a l'esmentat llibret (*Idees per entendre...*), la desigualtat entre els salaris i l'encariment de la vida que s'ha anat donant en els darrers trenta anys és un factor decisiu pel desenvolupament dels fets fins arribar a la situació desastrosa actual. D'altra banda, la inevitable sobreproducció, donada la incapacitat de les persones per consumir els productes derivats d'un mercat sense cap tipus de planificació, que no té en compte les necessitats reals de la població ni les possibilitats del planeta per determinar què i quant en produeix; juntament amb la impossibilitat de mantenir l'elevadíssima taxa de beneficis de les empreses, han provocat la fallida d'empreses que no tenien prou guanys. A tot això cal afegir-hi que aquests guanys sorgeixen fonamentalment de l'explotació de les treballadores[1], en base al manteniment d'uns salaris irrisoris en comparació amb el cost de la vida. Tot plegat ha fet impossible evitar la situació de crisi en la qual ens trobem.

Aquesta situació de crisi és inevitable en el funcionament capitalista, com demostra la història (1873, 1929, 1973, 2008) i com explica la teoria marxista, ja que el sistema capitalista té una dinàmica interna cíclica en què els períodes de creixement es combinen amb els moments de crisi, que serveixen per purgar i concentrar la riquesa en menys mans i incrementar les desigualtats.

El sistema patriarcal-capitalista, fa pagar les seves crisis de manera més punyent a les dones treballadores. És per això que ens dirigim a les més explotades i oprimides, perquè nosaltres, per la doble condició d'oprimides i explotades, som objectivament, subjecte de revolució. La divisió sexual del treball es

fonamenta en la propietat de l'excedent productiu. La propietat privada i la institució familiar (patriarcal) son la base del doble sistema patriarcal-capitalista.

Fins aquí, un esbós de què és la crisi i per què diem que «Capitalisme és crisi».
Podeu descarregar-vos el llibret *Idees per entendre la crisi econòmica i les seves conseqüències* a la següent adreça:

http://issuu.com/endavantosan/docs/idees?e=4106297/4510766
http://www.endavant.org/wp-content/uploads/2009/03/llibret_crisi_09.pdf

Notes peu pàgina

1 Avui dia el llenguatge reprodueix l'estructura d'opressió patriarcal i exerceix discriminació a través de la utilització sistemàtica del gènere gramatical no marcat, associat al masculí. És per aquest motiu que en aquest text hem utilitzat, en la mesura que la llengua ho permet, els mots col·lectius específics per designar una pluralitat de persones d'un mateix grup. En absència del mot col·lectiu, hem utilitzat el plural marcat, és a dir, el plural femení, en referència a persones. Quan és necessari per a l'anàlisi hem separat per raó de gènere.

2. L'origen de l'opressió: la societat patriarcal

Un cop vistes les quatre pinzellades de per què diem que la crisi i les seves causes econòmiques són estructurals, també hem d'analitzar les bases socials que la fonamenten i les causes socials de la divisió social jerarquitzada i desigual en què ens trobem.

L'origen de l'opressió-explotació de les dones de classes populars és la divisió social i sexual del treball. La propietat privada es basa en una gran violència contra les dones (Engels, Federici), mil·lennis de violència en la qual el triomf de la patrilinialitat i la imposició de la família no van aparèixer de forma espontània, si no que van ser construïdes pels homes dominants i les seves estructures (religió, família, estat, sistema econòmic).

2.1. Què és el patriarcat?

Patriarcat significa etimològicament «govern dels pares», prové dels terme llatí *patris* (pare) i del grec *arché* (govern). És definit com un sistema d'organització social o conjunt de pràctiques que creen l'àmbit material i cultural que li és propi i que n'afavoreix la continuïtat. Aquest terme ha estat emprat des dels anys 70 per denunciar la situació sistemàtica de dominació masculina exercida sobre les dones.

El patriarcat, doncs, dóna la màxima autoritat social i política a l'home blanc, adult, heterosexual i cap de família. Es basa en les relacions de dominació, per les quals es controla les persones segons una jerarquia de sexe, edat i opció sexual: els homes controlen les dones, els adults controlen els menors i l'única opció sexual vàlida és l'heterosexual. El patriarcat s'ha combinat històricament i geogràfica amb dife-

rents sistemes econòmics, amb variacions en els seus mecanismes de dominació. El capitalisme s'ha beneficiat del patriarcat assignant al patriarca/mascle adult el gènere masculí, que s'identifica amb ser l'encarregat principal dels ingressos per la subsistència de la família, i a la femella adulta de la seva propietat li assigna el gènere femení, en aquest cas el paper principal de mestressa de casa, cuidadora i, a més a més, font d'ingressos secundària. Es tracta del monopoli masculí sobre l'ordre imperant, ja que els poders econòmic, polític, social, religiós i el control armamentístic són en mans d'homes.

En el moment de parlar sobre l'origen del patriarcat, cal tenir en compte sobretot la divisió sexual del treball com l'element clau i no únic. S'aliena el treball reproductiu[2] del treball productiu[3] perquè es consideren independents, essent el segon considerat per sobre i més important que el primer. Aquesta idea present avui dia en el sistema econòmic i social actual és clau en temps de crisi. Com veurem, el treball reproductiu s'atorga naturalment i exclusiva a les dones, un treball que no es considera socialment important i que, per tant, no és remunerat; o en els casos que es creen llocs de treball en el sector de la cura de les persones i la reproducció, aquest treball no es valora socialment i es troba en unes condicions molt precàries (horaris, salaris...). L'home té una presència exclusiva en el treball productiu, per això, en temps de crisi les polítiques d'ocupació prioritzen el treball productiu dels homes. No obstant, cal no oblidar que el patriarcat és considerat una estructura social, una política i una ideologia, que no té un fonament objectiu o material que justifiqui aquesta supremacia masculina, com tampoc la tindria una supremacia femenina. És a dir, no hi

ha essències masculines i femenines eternes que es trobin a la base de les conductes que es consideren correctes per a cada sexe; néixer amb un òrgan sexual o un altre no determina les expectatives de vida com tampoc no ho fa néixer amb un color d'ulls o un altre, sinó que es tracta de construccions socials que condicionen la identitat que prendrà una persona de sexe masculí o sexe femení. Aquesta identitat no és res més que el gènere, que defineix la pertinença a un grup social amb determinades característiques i funcions; és la identitat sexuada que transmet un rang diferent per a homes i dones, així com el seu rol sexual (des dels gestos fins a les activitats sexuals i laborals, passant per la moda, les diversions, etc.). En definitiva, el gènere és el conjunt de normes socials a través de les quals a cada sexe (definit en sentit biològic) se li atribueix un gènere. Així doncs, el sistema sexe-gènere consisteix a atribuir un gènere (entès com a construcció històrica social que defineix un conjunt d'actituds, atributs i rols) a cada sexe. Per exemple, la dona entesa com a submisa, tendra, protectora i maternal, i l'home, com a ser racional i sense sentiments. Parlem d'un conjunt d'actituds mitjançant les quals la societat transforma la sexualitat biològica en productes de l'activitat humana i, a través de les quals, aquestes necessitats són satisfetes. No és llavors només una relació entre homes i dones, sinó un element polític (en el sentit de l'àmbit públic) constitutiu de les relacions socials que expressa normes.

Notes peu pàgina

2 Més conegut com a «treball domèstic» és tot aquell treball que deriva de tenir cura del manteniment i de la supervivència de les persones; un treball que no està reconegut ni econòmicament ni social com a tal i que està associat tradicionalment a les dones.

3 Tot aquell treball que produeix béns per al consum o per a una nova producció, tendeix a l'especialització i té un valor monetari que es regula per lleis o convenis, està tradicionalment associat als homes.

2.2. L'adaptabilitat del patriarcat al llarg del temps: diferents tipus d'opressió

Hem afirmat el caràcter universal del patriarcat, però cal no confondre-ho amb una única pràctica política. La ideologia patriarcal es materialitza, es fa tangible, a partir de les diverses pràctiques polítiques, culturals, científiques, educatives, etc. Consolida, alhora, les creences i els valors d'aquesta ideologia, que varia en funció del context en el qual es desenvolupa. Així, al llarg de la història l'opressió de les dones en mans dels homes s'ha desenvolupat de diferents maneres; a les societats antigues, durant el feudalisme, a principis de la revolució industrial o en el món contemporani. Igualment, en un mateix període, com és l'actual, veiem tipus de patriarcat als països més empobrits que són molt diferents dels que trobem als països occidentals. D'aquesta manera, des de l'origen del patriarcat, cada model de producció, i cada període de transició d'un model a un altre ha anat prenent del patriarcat l'aspecte que més li convenia i interessava. Així, en una etapa de revolució industrial, que implicava un canvi en tots els àmbits (polític, econòmic, social, etc.), es mantingué el caràcter patriarcal, la jerarquia i les desigualtats socials heretades de models de producció feudals anteriors i també se'n crearen de noves.

És important tenir aquesta qüestió en compte, ja que a partir dels avenços en matèria de drets, aconseguits per la lluita feminista, i en comparació amb les condicions de les dones en altres moments històrics, es podria pensar que l'opressió ha desaparegut, però com es veurà més endavant, sobretot pel que fa en l'àmbit laboral però també relacional, l'opressió i les formes de desigualtat es reprodueixen i s'intensifiquen, implícitament i explícita.

I és que no cal anar gaire lluny en el temps per veure que en alguns països europeus la situació de les dones ha començat a canviar recentment, sobretot a partir dels anys 70, quan algunes dones demanaven adquirir drets individuals i no drets derivats dels seus marits. En el cas espanyol, en el període franquista-feixista existien restrictives normatives al voltant de què podia fer o no una dona, aspectes que majoritàriament han quedat enrere legalment però que culturalment i social costen més de superar: comptar amb el consentiment del marit per treballar, obrir un compte corrent, sortir del país... En definitiva, demanar permís i ser dependent per qualsevol participació en la vida pública, i assumir una doble moral que permetia que els homes gaudissin d'unes condicions de llibertat sexual inadmissibles en una dona. De fet, no cal desplaçar-se en el temps però sí en l'espai per veure com a molts països encara es manté les dones en condicions d'analfabetisme, que se les pot lapidar per adulteri, que la violència física sobre aquestes és del tot acceptada, etc. Tots aquests casos són exemples del que s'anomena *patriarcat de coerció*.

Aquesta és una de les raons per les quals moltes persones tenen dificultats per acceptar que, encara avui, vivim en una societat patriarcal que manté les dones en situació de subordinació. La clau per comprendre-ho és la situació d'igualtat formal en què ens trobem i la capacitat d'adaptació del patriarcat.

La igualtat formal és la situació legal actual en què, davant la llei, homes i dones tenen els mateixos drets i deures, tot i que a la pràctica sigui una altra realitat. L'adaptabilitat del patriarcat és la capacitat que té la dominació masculina per desenvolupar

diferents models que li permetin sobreviure. En el nostre context d'igualtat formal serien inacceptables les normatives restrictives i els estils directes de coerció sobre les dones que es practiquen a altres llocs i/o moments. La fórmula de subordinació femenina s'aconsegueix no tant per la força, sinó a través de la socialització de gènere, que transmet unes actituds, expectatives i pulsions diferents als uns i a les altres, encaminades a possibilitar aquesta desigualtat de poder. És el que s'anomena patriarcat de consentiment.

En els següents apartats veurem exemples concrets de l'opressió actual que pateix la població femenina en la nostra societat i, tot i que hem afirmat que majoritàriament ens trobem sota la influència d'un patriarcat de consentiment, veurem com aquest conviu, encara, amb formes de coerció, ja que tot sistema de dominació requereix certes dosis de violència per mantenir el seu *status quo.* Cal aclarir, a més, que en aquest document, per raons d'espai, no s'analitzen les conseqüències negatives del patriarcat sobre els homes; però que n'hi ha. El sistema sexe-gènere suposa una alienació per a homes i dones basada en l'assignació d'un conjunt de rols i actituds, i una manera concreta d'encarar la vida, a partir d'uns estereotips. Això deriva en contradiccions i frustracions constants fruit d'una projecció en un ideal impossible i polaritzat. De la mateixa manera, com s'ha comentat, el patriarcat també regula l'acceptació o el rebuig de les sexualitats, cosa que afecta igualment els homes i les dones que han decidit escollir opcions que no són l'heterosexualitat.

Actualment, als Països Catalans, més de 1.344.500 dones estan en situació d'inactivitat a ulls del capital, tot i que la gran majoria d'elles dediquen temps complet al treball domèstic, de cures i reproductiu no remunerat.

3. La situació de les dones en una societat patriarcal i capitalista

Abans de passar a concretar com afecta, i com ho seguirà fent, la crisi actual a les dones, cal conèixer amb major grau de concreció quines en són les condicions de partida. És a dir, cal donar un cop d'ull a les contradiccions amb què es pot trobar una dona, independentment de la crisi, que són originades per la combinació d'una estructura patriarcal que la manté en una posició de subordinació envers els seus companys i per un funcionament capitalista que l'explota a través del model productiu i reproductiu.

Són moltes les situacions que podríem analitzar i que mostren les desigualtats existents, i totes elles estan interrelacionades i es retroalimenten les unes a les altres, per aquest motiu les abordem seguidament de manera separada per tal d'aportar cert ordre que faciliti la comprensió i fluïdesa, en base a tres grans àmbits: les relacions interpersonals, l'organització social dels treballs, i la sexualitat. Tot i això, com hem dit, qualsevol situació d'opressió i de desigualtat estarà íntimament relacionada amb moltes altres, i algunes podrien donar-se en diferents àmbits.

3.1. Les relacions interpersonals

Aquest apartat vol denunciar totes les situacions d'opressió patriarcal que viuen les dones en relació al rol social que desenvolupen. Dins d'aquesta esfera hi inclourem la família, les relacions que es donen als llocs de treball i el paper de les dones en la societat en termes generals. Una bona forma d'introduir-nos en aquest àmbit és reprenent la idea del patriarcat de consentiment (abordada a l'apartat

2.2) característic de les societats occidentals, com hem dit: la subordinació femenina s'aconsegueix més a través de la socialització de gènere que per la força; socialització que transmet unes actituds, expectatives i pulsions diferents a uns i a les altres, encaminades a possibilitar i acceptar situacions jerarquitzades i de desigualtat.

A través del modelatge de les persones segons el gènere que s'assigna en funció del sexe biològic, les dones són socialitzades a l'entorn del món afectiu i emocional i se'n construeix la identitat al voltant de la maternitat i l'amor romàntic. Lluny de viure les relacions sexoafectives amb autonomia i serenitat, les dones pateixen en l'àmbit físic i psicològic, tant a través de les parelles com de fills i filles i progenitors.

La socialització de gènere de la qual hem parlat, és a dir, la manera com s'ensenya i s'aprèn a «ser» dona i home, prové de diverses fonts: família, escola, mitjans de comunicació, joguines, art, etc. Totes elles coincideixen a transmetre una idea de dona sensible, afectuosa, dòcil, comprensiva, pacient, alegre, etc. Aquestes característiques estan encarades a vetllar pel benestar de la família, a tenir-ne cura, i, per extensió, al benestar social, però n'hi ha d'altres que tenen per objectiu mantenir l'ordre patriarcal. Així doncs, la conformitat, la submissió o l'obediència, entre moltes altres, són característiques associades al sexe femení i van encaminades a tenir una actitud de passivitat davant la vida. En canvi, les actituds associades al gènere masculí fan referència a assolir l'estabilitat, el control emocional, l'agressivitat, la duresa, la independència, l'autoritat, el lideratge o l'èxit i la competitivitat. Aquestes actituds i compor-

taments es transmeten socialment des que naixem mitjançant la socialització del gènere, a partir de, per exemple, la selecció dels jocs infantils diferenciats per un o altre gènere, el foment d'activitats i jocs diferents o, també, la percepció i expectatives distintes per a nens i nenes. De manera sibil·lina, el patriarcat, en assignar a les dones la tasca de cura dels infants, fa que siguin elles mateixes qui s'encarreguen d'una gran part de la transmissió de tots els rols que mantenen i possibiliten l'opressió de gènere. Així que les dones són alhora socialitzades i socialitzadores d'aquesta organització social patriarcal.

Malgrat els esforços i les lluites de moltes dones i del moviment feminista contra aquesta socialització, tot i que moltes han sortit de l'exclusivitat de l'àmbit domèstic-privat i no visible, socialment encara s'atorga el treball reproductiu i de cura a les dones, amb la compaginació d'altres àmbits com el productiu. Per tant, cal comprendre que aquesta socialització de què parlem està relacionada directament amb el manteniment de la divisió sexual del treball, ja que la gratuïtat de les tasques reproductives redueix els costos que haurien d'invertir els capitalistes i els seus estats per tal de reproduir la força de treball. Això converteix les dones en les proletàries del proletariat.

A la llar

La llar erròniament es concep com un espai privat, no se'l té en compte com un espai social on es donen desigualtats, discriminacions i explotacions. Hem de superar aquesta concepció de la llar com un espai privat, ja que, com hem vist, és una eina de socialit-

zació bàsica, on s'aprenen, es transmeten i reprodueixen valors i relacions patriarcals i capitalistes.

La llar i el seu conjunt de característiques es percep com una responsabilitat exclusiva de les dones, i no dels homes; aquestes es troben amb l'àrdua tasca de portar tot el pes de casa seva, d'organitzar i conciliar temps i treballs, ja que probablement la majoria de dones tenen presència també en la vida productiva-laboral (sigui o no formal o legal). Psicològicament i física, això porta a l'esgotament total de les dones, moltes de les quals desenvolupen malalties de tipus nerviós o depressiu, a les quals, irònicament, sovint se'ls resta importància o credibilitat. Segons el COPC (Col·legi Oficial de Psicòlegs de Catalunya), les dones pateixen tres vegades més depressió que els homes. Això no és casualitat ni genètica, sinó que és per a la duresa del sistema patriarcal, que fa que visquin les seves opressions com un drama personal. En definitiva, veiem com les dones carreguen tot el pes de la cura dels fills i/o de les filles, dels i de les membres dependents, i també de la parella, deixant-se elles mateixes en segon pla. Tot, com si fos l'expressió d'un codi genètic intrínsec en la naturalesa femenina, de devoció i abnegació envers els altres.

A això, a més, hi hem de sumar els casos de violència de gènere que pateixen moltes dones als espais privats; casos que, fins i tot, poden acabar en feminicidis. És important tenir en compte que, malgrat la mediatització d'aquesta problemàtica, la seva realitat és molt més greu. En primer lloc, cal posar de manifest que només la quarta part dels 2,5 milions de dones maltractades a l'Estat espanyol reconeix aquesta situació i que tan sols el 70% de les dones

assassinades havia presentat denúncies per maltractaments. Segons el Consell d'Europa, entre el 20% i el 50% de les dones a Europa són víctimes de la violència a mans de la seva parella, sense que hi hagi cap tipus de diferència de categoria social o de grup d'edat. Amnistia Internacional assenyala que al món, una de cada tres dones pateix abusos al llarg de la seva vida i que el 70% de les dones assassinades ho són a mans de les seves parelles o ex parelles. En segon lloc, és necessari advertir que la violència en els àmbits sexoafectius no només consisteix en els cops físics, sinó que engloba els insults, el menyspreu, la ignorància, el control econòmic, l'aillament, i tot d'actituds i de maniobres que anomenem masclismes quotidians. No són tan fàcils d'identificar com la violència física, però minen igualment l'autoestima i la salut d'una dona, per part no només de la seva parella, sinó també dels seus fills, germans o pares. Per últim, és important tenir en compte que els cicles de la violència de gènere, una mena de bucle del qual és difícil escapar, tenen el seu origen en els estereotips de gènere i en el mite de l'amor romàntic, que potencien el vincle emocional de les víctimes envers els seus agressors.

Fora de les llars

El mateix paper de vetlladores i de font d'atenció que desenvolupen a les llars, la majoria de dones també l'acaben desenvolupant en els cercles socials d'amistat o en el món laboral. Per exemple, els homes reben més suport psicològic per part de les dones que treballen amb ells, que el que reben elles per part d'ells.

D'altra banda, fora de l'esfera privada i, per tant, ja

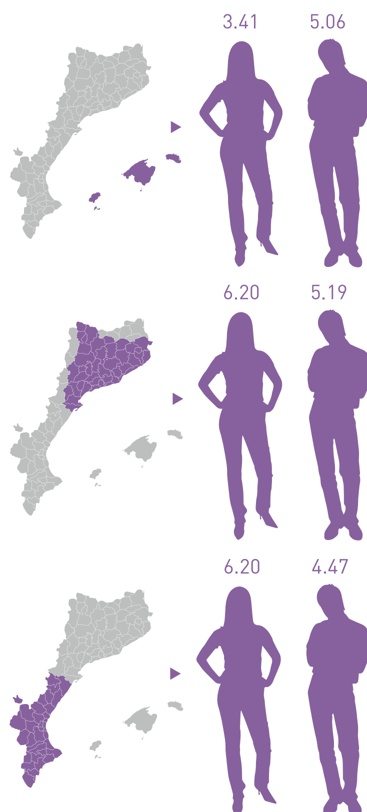
en l'esfera considerada pública, es donen situacions de discriminació en el mateix sentit. Per exemple, com veurem seguidament, en el món laboral trobem tant discriminació vertical com horitzontal; és a dir, a banda de la discriminació a certs llocs i posicions laborals de poder i de decisió (discriminació vertical), les dones desenvolupen una tasca domèstica adaptada a l'entorn de treball, és a dir, que les dones es concentren en determinats sectors i professions lligats a la seva socialització de la cura, com és el cas de l'educació -sobretot a primària-, de la sanitat -sobretot en tasques d'infermeria, d'assistència i educació social-, de la presència majoritària en el sector serveis, etc. En general, s'atorga a les dones categories professionals amb menor poder i autoritat (jerarquització vertical de poder) i professions amb rol de cura i de servei, i es mostra com un fet totalment natural. Res més lluny de la realitat, ja que, recordem, des que som infants, dones i homes rebem una socialització ben diferenciada.

3.2. El món laboral

La divisió sexual del treball respon sobretot a unes necessitats d'organització social dels temps i dels treballs segons imperatius del mercat, i la supeditació a aquest mercat de totes les altres esferes, com l'estat, la família o la societat. Per això l'economia capitalista es coneix com a economia de mercat.

La nostra socialització amb aquest sistema econòmic de mercat ha fet que es naturalitzi l'organització social desigual que tenim dels temps i dels treballs, i que també es vegi com a natural la divisió social i

TREBALLREMUNERAT I TREBALL NO REMUNERAT
en hores i minuts per territori a 2013



Temps de treball remunerat + treball no remunerat (llar i família) = TREBALL TOTAL

Font: Llibre roig dels PPCC

sexual jerarquitzada, sobre la qual molta gent pensa que no n'hi ha cap altra de possible. L'economia de mercat genera i necessita desigualtats socials per poder subsistir, per això es basa en la jerarquització de la divisió social i sexual del capital i del treball. Necessita mà d'obra per poder produir i generar plusvàlua, que és el benefici de les empreses, i necessita que algú reprodueixi aquesta mà d'obra. Necessita mà d'obra més qualificada i menys qualificada, necessita sectors econòmics no remunerats i remunerats, sectors econòmics més prestigiats i menys prestigiats... Aquesta necessitat de mà d'obra i del nostre treball productiu i reproductiu seria la seva «debilitat» i alhora la nostra «fortalesa».

El mercat és una institució que pot estar més o menys regulada segons cada estat, ideologia i interessos. En les últimes dècades hem vist com els mercats s'han desregularitzat, els estats intervenen menys en els mercats, com en el cas del mercat de treball (reformes laborals, creació d'empreses de treball temporal, etc.), amb la justificació de ser més competitius en una economia més globalitzada, i alhora més desigual. Com hem vist, aquesta no intervenció dels estats en els mercats immobiliaris i financers, per exemple, és una de les causes de la crisi actual. I una de les principals causes de la crisi del treball productiu també ha sigut la desregulació que hem patit els i les treballadores del nostre país amb totes les reformes laborals des dels anys 80 fins als nostres dies. Gràcies a aquestes reformes, els drets de la classe treballadora i les condicions laborals han retrocedit -novament el 2015 amb una altra reforma-, en relació a les conquestes històriques fetes pel moviment obrer que lluitava també contra el pretext patronal de la competitivitat.

És des de llavors que parlem de l'augment de la flexibilitat, del treball temporal, de la subcontractació, de les diferents jornades laborals inconciliables amb la vida social, de l'augment d'accidents laborals, etc. I aquesta, en definitiva, precarització de les condicions de treball també afecta més la vida de les dones, ja que es precaritzen més els «seus» treballs i els «seus» temps que no pas els dels homes.

La incorporació en massa de les dones al mercat de treball (formal i remunerat), es produeix per la necessitat d'augmentar la productivitat dels mercats i, per tant, de mà d'obra barata amb baixos salaris i, uns serveis -públics o privats, depenent del cas-, per la classe treballadora i la seva reproducció. L'actual organització social dels temps i dels treballs que normalitza la doble presència de les dones, és a dir, que siguin presents en l'esfera productiva i reproductiva alhora -mentre els homes només són presents a l'esfera productiva- és la que, en els darrers anys, ha fet parlar de «conciliació» de la vida laboral i familiar, per part de les dones, amb mesures com la mitja jornada laboral per a les dones perquè l'altra mitja jornada es dediquin a l'esfera reproductiva. Però no es diu mai que mitja jornada implica mig «salari», mitja cotització que serà la que et «donarà» drets socials, i que igualment es durà a terme una situació de doble presència. Les tasques de la llar i les responsabilitats no es reparteixen, sinó que la mitja jornada és «perfecte» per conciliar les tasques reproductives i domèstiques atorgades per naturalesa a les dones com a actes d'amor naturals. Es manté la idea que el salari femení és un salari secundari i d'ajuda a l'economia familiar, per això es perpetua el fet que les dones continuïn cobrant menys pels mateixos treballs que els homes i es dóna

com a fet normalitzat la discriminació vertical i horitzontal, comentada en anteriors apartats. Aquest ideari del salari secundari i d'ajuda familiar es reprodueix en les mesures actuals per fer front a la crisi, quan la taxa d'atur dels homes en època de crisi iguala i supera la taxa d'atur de les dones en situacions de no crisi, i és ara que es prenen mesures específiques perquè els homes «guanyadors de pa» mantinguin el treball productiu; en canvi, no es prenen les mateixes mesures perquè les dones (ajuda familiar) es mantinguin o entrin en l'esfera productiva. Així, la precarització de les formes i condicions de treball també s'evidencia quan les dones són el sector de població característic que ocupa les taxes d'atur, les taxes d'absentisme laboral, les taxes de denúncia per assetjament sexual als llocs de treball...

L'actual organització social dels treballs i dels temps és discriminatòria i desigual per això, per assolir una emancipació de tota la població, és necessària una reorganització social dels treballs i dels temps igualitària.

3.3. La sexualitat

La sexualitat sota el control patriarcal també està profundament marcada per la violència que s'origina en la cultura, la política i les institucions del patriarcat (especialment l'església), així com manté una estreta relació amb els interessos del capitalisme. En aquest apartat veurem com les relacions sexuals i afectives reflecteixen especialment que la situació d'aparent igualtat en la qual vivim és falsa.

El contracte sexual i l'homofòbia

Actualment, la família nuclear[4] és la pedra angular del patriarcat. El capitalisme la necessita per poder sobreviure, per reproduir la força de treball (separant l'esfera productiva i reproductiva), per perpetuar la divisió sexual del treball, perquè es faci efectiva la reproducció ideològica patriarcal, i com a unitat bàsica de consum. Relacionat amb l'anàlisi que hem fet en l'apartat laboral, en les famílies nuclears les dones es troben lligades com a propietat econòmica i sexual dels homes, ja que no gaudeixen d'una independència econòmica real a causa de la seva precària incorporació al mercat laboral, i es veuen en molts casos abocades a la prostitució dins del matrimoni com a forma de supervivència econòmica.

Generalment, la família nuclear esdevé una presó en què els abusos emocionals, físics i sexuals es normalitzen. De fet, segons el sociòleg Richard J. Gelles, la possibilitat de ser assassinades, violades, ferides, atacades per algú de dins de la família nuclear és més alta que en qualsevol altre context social. La figura del pare-marit de la família nuclear s'apropia i controla el treball productiu i reproductiu de les dones. Avui dia, els estrets vincles entre sexualitat i dominació fan molt febles les fronteres entre el que és estimar i el que és interès.

De fet, l'actual sistema ha destrossat la sexualitat femenina ja que ha fet la dona com un objecte destinat a parir i cuidar fills i filles i a proporcionar plaer als homes, i ha fet creure que les dones no tenen dret ni al plaer, ni a les relacions homosexuals, ni a la masturbació. Així, els sentiments es veuen limi-

tats, es restringeix l'autocura, s'estereotipa la conducta sexual i es fan rígids els rols i la conducta.

En conseqüència, si l'heterosexualitat és obligatòria i impositiva, s'entén que la dissidència sexual de gais, lesbianes, trans o intersex implica càstigs socials molt durs com l'homofòbia que porta a l'aïllament social, incomprensió, violència, prejudicis patronals, etc. Podríem dir que l'homofòbia és potser l'arma més potent del patriarcat per perpetuar el model de marit-mascle-pare.

Amb tot això, volem aclarir que viure en parella i tenir fills i filles no és necessàriament un model que impliqui opressió, sempre i quan hi hagi un acte de consciència i no es reprodueixi el sistema de valors i les opressions del patriarcat.

El control de la sexualitat: l'avortament

Encara avui dia es criminalitza les dones que practiquen l'avortament ja que no representen l'ideal de dona reproductora. En l'altre extrem trobem les dones que representen l'ideal social de maternitat associat a la idea que la maternitat és natural, universal i inalterable. L'instint maternal és una construcció social que no té res a veure amb el sexe amb què naixem. Molt poques vegades es posen de manifest les raons per les quals una dona decideix tenir fills i filles, i s'entén que és un fet natural que les dones vulguin ser mares, sense preguntar-se sobre les condicions en què ho seran. D'aquesta manera, sota la cobertura de l'autoritat irrefutable de la biologia, a través del suposat «instint maternal», la maternitat esdevé una forma de control social que reforça el gènere «dona» i la família nuclear.

Es duen a terme uns 90.000 avortaments anuals i, encara enguany, hi ha hagut dones citades a declarar, professionals empresonades, agressions davant dels centres d'avortament... Cada vegada que una dona treballadora duu a terme un avortament, s'exerceix una pressió social molt forta perquè senti que està violant la llei, que està delinquint. Això és una realitat que veiem dia rere dia quan les dones s'han de sotmetre a judicis per avortar o moren per haver avortat sense cap assistència mèdica, etc., per no parlar del cost econòmic i de com les dones de classe treballadora en un context de crisi poden pagar els 350€ mínims que val un avortament, sempre i quan es compleixin els supòsits previstos per la llei.

El que està passant és un exemple paradigmàtic de com la societat patriarcal exerceix el control sobre els cossos i les decisions de les dones a qui limiten el dret a decidir sobre el seu propi cos; però no es limita al dret de totes les dones, sinó, en especial, el de les dones de classe treballadora sense recursos econòmics. En aquest sentit, l'església catòlica considera les dones com a úters de lloguer per a la reproducció del sistema capitalista i patriarcal.

Ara ens trobem davant d'una ridícula llei de l'avortament que proposa una sèrie de mesures però que, en cap cas, dóna el control del seu propi cos a les dones i no resol els problemes principals. Per començar, no es despenalitza l'avortament, continua constant en el codi penal com a delicte, i l'únic que s'ha fet és ampliar els terminis en els quals es pot avortar. Fins i tot arriben a demanar 3 dies de reflexió abans de practicar l'avortament, mesura que qüestiona directament la capacitat de les dones per decidir elles mateixes sobre les seves vides. Per tant, el control

de les sexualitats encara el mantenen avui dia l'església, la medicina i l'economia de mercat. La reforma aprovada el juliol de 2015 al Congrés dels Diputats amb la majoria absoluta del Partit Popular deixa en una situació molt crítica les joves menors de 18 anys. Pràcticament se'ls treu el dret a decidir sobre els seus cossos i la seva maternitat; a diferència de la llei de 2010, actualment les joves de 16 i 17 anys no poden avortar sense el consentiment matern, patern o del seu tutor legal.

Treball sexual

En els darrers anys hi ha hagut un fort debat, encara no resolt, sobre si la prostitució/treball sexual s'ha de regularitzar o s'ha d'abolir. Des de diferents sectors del feminisme es defensen postures totalment oposades, d'una banda les abolicionistes afirmen que la despenalització de la prostitució seria un regal pels proxenetes, traficants i la indústria del sexe, i que és una pràctica degradant per les dones. D'altra banda, es reclama la regularització de la prostitució per a aquelles que l'exerceixen de manera voluntària perquè tinguin els mateixos drets laborals i es diu que el que cal perseguir són les màfies que trafiquen amb les persones.

Per limitacions òbvies, en aquest llibret no reproduirem aquest complex debat, però sí que farem una anàlisi de la realitat sense entrar a valorar quina seria l'opció ideològica ideal. El treball sexual és molt present en aquesta societat i en situació de crisi més dones el veuen com una sortida a les seves dificultats econòmiques, per tant és una realitat a la qual urgeix donar resposta. L'exercici del treball sexual no és un delicte a l'Estat espanyol des de l'any 1987,

però tampoc té una regulació d'activitat econòmica, cosa que comporta que les dones treballadores exerceixin una pràctica molt precària (mentre que les dones de classe alta tenen prou mitjans per treballar amb dignitat). Sí que està penalitzada la intermediació, però no la prostitució sense intermediaris, així doncs hi ha una situació d'al·legalitat, reflex de la doble moral social que invisibilitza el treball sexual però s'hi lucra, alhora que estigmatitza més aquelles que es deixen veure al carrer.

Les condicions laborals de les treballadores sexuals són molt precàries, ja que en no considerar-se treball, la seva activitat queda fora de qualsevol dret laboral i social. No se'n preveu l'entrada involuntària, no tenen dret a seguretat social, no cotitzen, no poden sindicar-se, no tenen dret a la negociació col·lectiva, no tenen dret ni a la salut ni a la formació, no se les protegeix de l'explotació, viuen en situació d'exclusió social...

Cal lluitar contra el sexe obligat i el tràfic de persones, els enganys a les dones immigrades amb la retenció dels passaports, contra les coercions i l'esclavitud sexual. Alhora, amb les condicions en les quals ens trobem és necessària la visibilització i l'apoderament de les persones que presten aquests serveis, amb el combat del rebuig social i de l'estigmatització que pateixen, i alhora amb la lluita per possibilitar la seva sindicació i associació.

Notes peu pàgina

4 Model tradicional de família que es basa en un vincle matrimonial heterosexual, monogàmic i amb fills i filles.

Les dones cobren fins a un 26% menys que els homes per fer la mateixa feina als Països Catalans. Si comparem les diferències salarials en funció del contracte, els homes perceben entre 5.000 i 8.000 euros anuals més que les dones en contractes indefinits.

4. Efectes de la crisi en les dones

Comprendrem l'empitjorament de la situació socioeconòmica de les dones com a conseqüència de la crisi si partim de les condicions descrites anteriorment, que es resumeixen en una mancança de recursos materials, legals i personals adients per poder resistir amb eficàcia els atacs que ja s'estan patint. En aquest apartat no analitzarem aquest deteriorament a partir dels tres àmbits emprats en el punt anterior, sinó que ho farem exposant els fenòmens més alarmants que ja s'estan donant, en què interactuen aquests tres àmbits.

L'amenaça de l'atur

Les dades mostren un major atur entre els homes que entre les dones, a diferència d'altres períodes, i cal clarificar a què es deu aquest fenomen per no confondre-ho amb una falsa dada en relació a un avanç cap a l'equiparació de condicions laborals. És necessari observar que la crisi econòmica ha causat una dràstica reducció de llocs de treball en els sectors de la construcció i de la indústria automobilística, els quals són reservats generalment als homes. Segons les dades de l'Enquesta de Població Activa, als Països Catalans el 2015 el nombre de persones aturades ha estat de 701.400 homes i 660.925 dones, que fan un total de 1.362.275 persones. Tenint en compte la major incidència de la crisi en sectors masculinitzats i que el nombre d'homes ocupats ha estat sempre superior al de dones, la diferència no és gran. Caldrà esperar que els efectes de la crisi colpegin el sector terciari, en el qual tant homes com dones comparteixen llocs de treball, per comprovar si la tendència històrica ha canviat o no, ja que les dones sempre han estat les primeres en ser acomiadades tan bon punt hi ha hagut períodes de

crisi, encara que fossin petits i curts. La institució familiar i la revaloralització del treball domèstic en temps de crisi juguen un paper clau per facilitar l'expulsió de les dones del mercat de treball. En el següent punt hi aprofundirem.

D'altra banda, és necessari recordar el gran número de dones que treballen en l'economia submergida, la majoria emigrades, on és molt més difícil fer el seguiment de les dades sobre la pèrdua de treball. Recordem que tot aquest conjunt de dones que treballen de manera irregular no cotitzen i no poden deixar constància de tota la seva vida laboral. El treball domèstic de neteja i cura de membres dependents són les clàssiques tasques reservades a les dones, i gran part d'aquestes es duen a terme, com dèiem, de manera irregular. Avui, en el present context econòmic, moltes dones que han estat treballant tota la seva vida en aquest tipus de feines es troben en una situació idèntica a la d'una persona que no ha treballat mai, sense dret a prestacions ni subsidis, sense drets socials adquirits regularment.

El 37% de les dones valencianes no busca treball perquè es dedica a tasques de la llar -que inclou l'atenció i cura a persones dependents-. Per contra, només el 6% d'homes no busca treball pel mateix motiu. I també té impacte en la decisió d'abandonar-lo. L'any 2011, a Catalunya 5.216 dones es van acollir al dret a demanar una excedència per a cuidar persones dependents. A aquest mateix dret i durant el mateix període només s'hi van acollir 333 homes.

Font: L'Accent

El retorn a la llar

La manera més eficaç d'imposar a les dones treballadores que siguin elles les primeres en patir els efectes de les crisis, expulsant-les del mercat laboral, ha estat històricament «convèncer-les» perquè retornessin a les seves llars. Aquesta estratègia és factible en la mesura que:

- La major precarietat de l'ocupació femenina (sous més baixos, major temporalitat, major parcialitat, etc.), actua com a «argument de pes» a l'hora de decidir eliminar llocs de treball.

- La política de privatitzacions, reducció de la despesa pública i social, de prestacions bàsiques, característiques dels temps de crisi, obliguen que alguna persona hagi de carregar amb aquestes tasques que el patriarcat defineix com «de dones».

- Les pressions dels sectors més masclistes i reaccionaris, generalment associats a la dreta i als sectors capitalistes, promouen aquest retorn a la llar com una forma de proteccionisme familiar.

- La patronal pren dràstiques mesures de pressió, assetjament i intimidació per convèncer aquelles treballadores que puguin resistir-se a tornar a casa.

La ideologia masclista que pateixen moltes dones les porta a acceptar totes les mesures anteriors com si es tractés d'un fet «natural».

Dificultats per trobar noves feines assalariades

En situació de crisi es redueixen dràsticament les possibilitats de les dones de trobar un treball assalariat. En fases expansives els millors llocs de treball són monopolitzats pels homes i les dones han de conformar-se amb les pitjors feines en tots els sentits, cosa que es corrobora amb les dades de lideratge de les empreses, de la temporalitat, de la parcialitat i també amb les dels sous. Imaginem què passa en moments de recessió econòmica com el present. És ben sabut que l'atur de les dones és de llarga durada, cosa que encara facilita més el punt comentat anteriorment, ja que moltes dones es can-

2015: 43 FEMINICIDIS ALSPAÏSOSCATALANS

2015: 109 FEMINICIDIS A L'ESTAT ESPANYOL

sen de buscar feina, ho veuen com una tasca impossible i acaben acceptant el retorn a la llar, a no ser que les necessitats les empenyin a realitzar treballs en les pitjors condicions imaginables.

Apogeu masclista

En moments de crisi econòmica es produeix una extensió social de la por, fonamentalment al voltant de la incertesa sobre el futur econòmic de les persones: la pèrdua del lloc de treball sense cap indemnització, l'empobriment i la precarietat, l'augment de la violència per part de qui té poder, etc. Aquesta por i aquest neguit acaben derivant en una necessitat irracional per mantenir allò que es té, així com en voler trobar un culpable de la situació. Aquestes condicions han estat aprofitades històricament pel capital a través de la dreta i l'extrema dreta, que són les encarregades de promoure un apogeu de postures feixistes, racistes i xenòfobes. De la mateixa manera, es facilita una ofensiva conservadora contra les llibertats femenines; ja sigui promovent el retorn als papers tradicionals que han desenvolupat les dones, combatent demandes concretes com són el dret a decidir sobre el propi cos, o bé promovent el paper sexual de les dones.

A més a més també hem de parlar de masclisme institucional quan se'ns qüestiona quan accedim a segons quins llocs de treball, quan se'ns qüestiona quan prenem segons quines decisions i quan se'ns invisibilitza en el sistema educatiu: històricament i socialment sembla ser que les dones no hem existit.

Conseqüències de la combinació dels punts anteriors

Els quatre punts anteriors tenen tot un seguit d'implicacions que comprometen seriosament el lent camí d'emancipació femení que s'havia iniciat les darreres dècades. Breument, detallem alguns exemples de situacions i efectes que se'n deriven:

- Es produeix una feminització de la pobresa. El 90% de les famílies monoparentals estan encapçalades per dones. Les cotitzacions de les dones són molt menors que les dels homes a causa de la precarietat laboral que pateixen, en el cas d'aquelles dones que poden cotitzar perquè no treballen en l'economia submergida. Quan les condicions laborals pateixen els estralls de la crisi, aquest 90% de famílies monoparentals corren un sever risc de quedar submergides en autèntiques situacions de pobresa i necessitat.

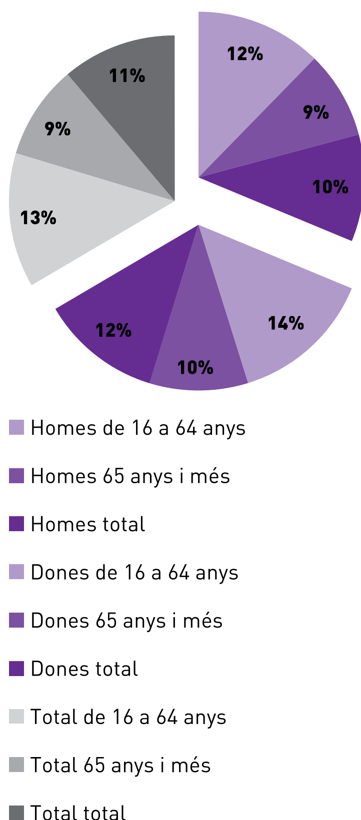
- S'incrementa la dependència envers el sou masculí. Aquest fenomen representa un cop molt dur per les possibilitats d'emancipació de qualsevol dona aparellada i per la seva autoestima. Les dades de divorcis seguien una tendència a l'alça en la darrera dècada, que s'ha vist aturada per l'actual panorama econòmic.

- S'incrementen els casos de violència masclista i la seva virulència. La violència masclista en la parella es perpetua en major grau en la mesura que les dones que la pateixen no tenen recursos propis i depenen de les seves parelles, per la qual cosa resulta molt més complicat trencar amb la situació d'abús. És per això que una de les mesures necessàries plantejada pels estudis més crítics és promoure la llibertat i l'autonomia de les dones agredides. Quan la despesa social i pú-

TAXA DE RISC DE POBRESA. 2014

persones per sexe i edat

Unitats: Percentatge



Font: Idescat, a partir de dades de l'Enquesta de condicions de vida de l'INE.

blica és reduïda, es produeixen acomiadaments massius i les possibilitats de trobar feina disminueixen, de manera que incrementar la independència econòmica d'aquestes dones sembla una tasca pràcticament impossible.

- Augmenten els abusos de poder a la feina i a casa. L'estructura patriarcal descrita als apartats inicials convida la gran majoria d'homes a pensar i actuar sobre les dones com si d'una possessió es tractessin, ja sigui amb fins laborals, sexuals o reproductius. En els moment de dificultats econòmiques, davant l'amenaça contínua de pèrdua de treball i de caure en un atur de llarga durada, així com de la impossibilitat d'assolir una emancipació econòmica, moltes dones veuen minvades les possibilitats de resposta davant de tots els abusos de poder als quals es troben sotmeses diàriament.

- Empitjora encara més la salut de les dones. És indiscutible que tots els punts esmentats anteriorment tenen com a efecte immediat el deteriorament de la salut física, mental i emocional de les dones. L'Informe Salut i Gènere 2006, del Ministeri de Sanitat i Consum, mostrava que la doble jornada de treball malmetia seriosament la salut psicosomàtica de les dones; entre d'altres dades, l'informe deia que el 70% de les dones a l'Estat espanyol havia consumit alguna vegada somnífers o tranquil·litzants. L'actual situació de crisi econòmica, combinada amb els nivells d'estrès que se'n deriven, els abusos de poder, l'increment de la violència masclista... faran que l'estat de salut de la classe treballadora en general, però de les dones en particular, se'n ressenteixi.

La pobresa té nom de dona: Dades

Amb tot el que hem vist fins ara, podem afirmar que la pobresa té nom de dona i a continuació us en deixem algunes mostres:

- Del milió i mig de persones en situació de pobresa que hi ha a Catalunya, 808.000 són dones, de les quals un 21,6% està en risc d'exclusió social (davant d'un 20,2% dels homes). Un dels principals col·lectius de risc són les famílies monoparentals, encapçalades per dones en el 78% dels casos, les quals presenten una taxa de risc de pobresa del 42,8%.

- 325.700 dones es troben en situació de desocupació a Catalunya, i el 18,4% de les dones són a l'atur (davant la taxa del 16,7% d'atur masculí), la qual cosa representa un total de 1.344.500 dones en situació del que falsament s'anomena inactivitat (tot i que la gran majoria d'elles es troben ben actives i ocupades, a temps complet, en el treball domèstic, de cures i reproducció). Taxes d'atur femení, d'altra banda, que s'han vist augmentades per culpa de les retallades del sistema públic i de l'especulació financera, al mateix ritme que ha caigut la taxa d'ocupació.

- I és que no només és pobre qui no treballa formalment al mercat laboral: la taxa de risc de pobresa de les dones que treballen assalariadament és del 13,1%, el que significa que a Catalunya hi ha un total de 179.00 dones assalariades pobres. No és d'estranyar que les dones siguin més pobres que els homes, ja que encara avui en dia segueixen cobrant un 20,2% menys que els homes per realitzar la mateixa tasca.

AJUDES LLEI DEPENDÈNCIA

L'any 2015, 529.122 persones van sol·licitar la llei de dependència, de les quals 332.906 (63%) eren dones i 196.216 (37%) eren homes. Se'n van beneficiar 139.100 persones, 91.622 dones (66%) i 47.478 homes (34%)

Font: Informe de seguiment del desplegament de la Llei 39/2006. Octubre 2015

- En aquesta línia, una de les dades que ens mostra la manera en què les transferències socials beneficien en major proporció els homes que les dones és el fet que, si bé abans d'aquestes transferències la renda mitjana dels homes és de 16.480,7€ i la de les dones de 16.343,6€ (amb poc més de 100 euros de diferència), un cop realitzades aquestes transferències socials la renda mitjana dels homes ascendeix a 18.263€, i la de les dones, en canvi, queda en 17.949,8€ (de manera que hi passen a haver més de 300 euros de diferència).

- Així doncs, trobem que, per una banda, les ajudes afavoreixen més els homes i, en canvi, les retallades han afectat i afecten especialment les dones ja que, com hem dit, són elles qui assumeixen tots aquells treballs necessaris, tant educatius, com sanitaris, com de cura, que, la Generalitat de Catalunya ha deixat de proveir, amb un impacte clar en les condicions de vida de les dones, especialment les de classe treballadora.

- Un indicador d'aquest empitjorament el trobem en la pitjor salut autopercebuda de les dones de classe baixa. Mentre que el 90,1% dels homes de classe alta manifesten tenir bona o molt bona salut, aquesta taxa descendeix, considerablement, en el cas de les dones de classe treballadora, on trobem que només 73% d'aquestes declara gaudir de tan bona salut, dada estretament lligada a les retallades en sanitat (recordem que l'any 2010, el pressupost d'atenció sanitària per càpita del Servei Català de la Salut era de 1.297,45€, xifra que el 2014 havia estat reduïda als 1.095,34€ per càpita).

- Una altra conseqüència de les retallades per les dones és la sobrecàrrega de treball que això els comporta. Un exemple clar es veu en les retallades i el no desplegament de la Llei 39/2006 de Promoció de l'Autonomia Personal i Atenció a les persones en situació de dependència: el 2011 hi havia a Catalunya 27.174 persones cuidadores cotitzant a la Seguretat Social. En només un any, el 2012, n'hi havia 4.023. I no és que, sobtadament, en un any, la població catalana necessiti menys cures que l'any anterior, sinó que les mateixes dones que exercien de cuidadores ho hauran de seguir fent però sense poder cotitzar a la Seguretat Social i sense poder gaudir d'una remuneració pel seu treball. Una altra xifra significativa és l'import de l'aportació de l'Estat, que es va veure dràsticament reduit dels 1.581.070.000€ de 2010 als 108.7000.000€ de 2013.

- A més a més, com sabem, el govern de Mas també ha utilitzat, i amb una forta cruesa, les tisores en l'àmbit de l'educació: els comptes en educació del 2015 són un 17,6% inferiors als comptes d'abans de les retallades. I, si ens centrem en les escoles bressol, només entre l'any 2011 i el 2012 hi va haver una retallada del 60% de l'aportació pública. S'entén, és clar, que de l'educació i cura d'aquestes criatures ja se'n farà càrrec algú (és a dir, qualsevol dona de la seva família), i que no cal que siguin les institucions les que assumeixin la seva responsabilitat en la matèria.

- Per últim, entre els anys 2009 i 2014 a Catalunya, els recursos destinats a les polítiques d'igualtat s'han reduit un 34%, polítiques d'igualtat que inclouen, entre altres, les mesures orientades a prevenir i a abordar la violència masclista, quan,

SALARI BRUT ANUAL 2013 per sexe i edat

	ValorB			retxa salarial de gènere
	HomesD	ones	Total	
menys de 25 anys	12.016,20	8.948,92	10.471,48	25,5
de 25 a 34 anys	20.806,13	17.760,41	19.250,22	14,6
de 35 a 44 anys	28.300,77	22.014,18	25.273,28	22,2
de 45 a 54 anys	31.540,38	22.097,78	26.907,69	29,9
de 55 anys i més	31.263,19	22.171,56	26.709,89	29,1
Espanya	28.911,08	21.232,86	25.051,99	26,5
resta del món	17.706,80	14.962,08	16.576,47	16,5
Totes les edats	27.684,30	20.740,55	24.253,73	25,1

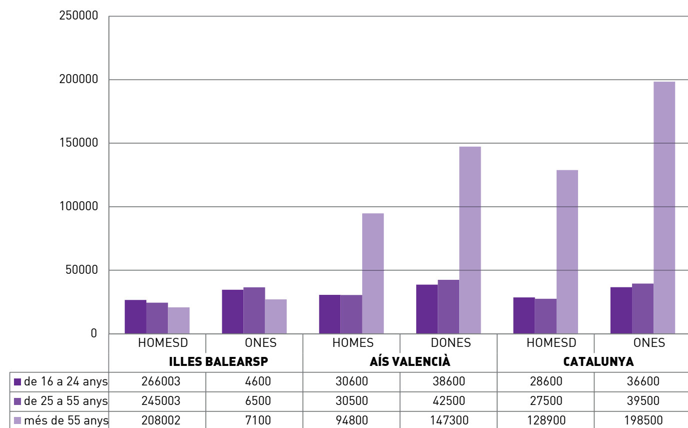
Font: Elaboració pròpia a partir d'Idescat i Enquesta de Població Activa de l'INE.

només entre l'any 2012 i el 2015, al Països Catalans un total de 74 dones han estat assassinades a mans d'homes fruit de la violència patriarcal i masclista.

LES DONES CONTINUEN ESSENT MAJORIA ENTRE LA POBLACIÓ INACTIVA

Font: Dades 2014 Enquesta Població Activa
***Població inactiva:** població en edat de treballar que no està treballant ni està buscant feina.*

Població inactiva per gènere i franges d'edat

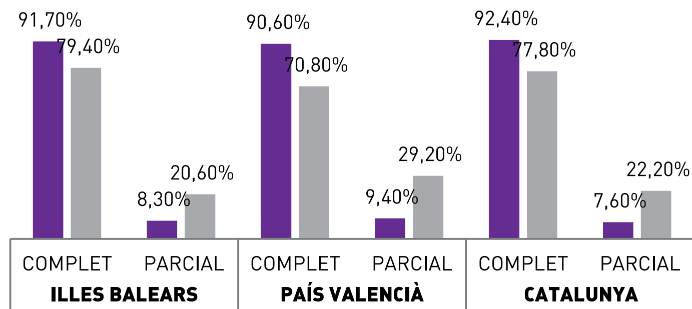


	HOMESD	ONES	HOMES	DONES	HOMESD	ONES
	ILLES BALEARSP		AÍS VALENCIÀ		CATALUNYA	
de 16 a 24 anys	266003	4600	30600	38600	28600	36600
de 25 a 55 anys	245003	6500	30500	42500	27500	39500
més de 55 anys	208002	7100	94800	147300	128900	198500

EL TREBALL A TEMPS PARCIAL CONTINUA ESSENT COSA SOBRETOT DE DONES

Font: Dades 2014 Enquesta Població Activa

Població ocupada segons tipus de jornada laboral



5. Respostes: organització i lluita

Vista la suma de situacions precàries a què es veuen relegades les dones, situacions que s'aguditzen greument en moments de crisi com l'actual, cal que ens preguntem quines són les respostes que hi donem. Quines són les possibilitats de canvi i quina és la nostra responsabilitat. En aquest sentit, aprendre del passat pot ser una bona eina. Les classes dominants, conscients de la potència combativa que té la història, s'encarreguen d'esborrar-la i l'expliquen només segons els seus interessos burgesos i patriarcals. La història és escrita pels vencedors, que s'encarreguen de tergiversar o eliminar els processos revolucionaris esdevinguts al llarg del temps, sobretot quan aquests processos han estat protagonitzats per dones. Ocultar episodis passats a partir de l'omissió o de la manipulació equival a reduir considerablement les possibilitats de repetir-los i, per suposat, evita que s'aprengui dels errors comesos. És per això que considerem imprescindible reivindicar el paper combatiu que han tingut les dones al llarg de la història, especialment en altres moments de crisi, per reivindicar el seu paper revolucionari així com les seves possibilitats per transformar la realitat. Dues revolucions històriques il·lustren aquest fenomen: la Revolució Francesa i la Revolució Bolxevic. Andrea d'Atri, dirigent nacional del PTS (Partit dels Treballadors Socialistes, a Argentina) i impulsora de l'organització feminista revolucionària Pan y Rosas, explica amb gran lucidesa en un article que reproduïm a continuació, aquest paper revolucionari que han desenvolupat les dones en moments de crisi.

5.1. Feminisme i lluita de classes

El feminisme dins la teoria marxista

L'articulació de la lluita per l'emancipació del patriarcat dins la teoria marxista es nodreix de la constatació de les especificitats que envolten la situació de les dones dins l'explotació del conjunt de la classe treballadora i de l'intent d'analitzar i esbrinar el seu origen, així com les seves conseqüències en la vertebració de les lluites.

La denúncia moral del marxisme de la situació de les dones de classe treballadora és contundent i s'hi equiparen les relacions socials d'explotació amb les de l'esclavatge, com ara a la *Ideologia alemanya* (1845) de Marx i Engels: "La dona i els fills són esclaus del marit"; el marit té "el poder de disposar de la mà d'obra de l'altre". Denúncia moral però també en estreta relació amb la contradicció capital-treball, com ara al *Manifest Comunista (1848):* "Però és que vosaltres, els comunistes, ens crida a l'unísón la burgesia sencera, preteneu col·lectivitzar les dones! (...) No adverteix que d'allò que es tracta és precisament d'acabar amb la situació de la dona com a mer instrument de producció ", o al *El Capital (1867)*: "Què succeix amb la família patriarcal quan creix la misèria (per la caiguda dels salaris o l'increment de les necessitats socials)? Una opció és incrementar l'explotació dins la llar, la quantitat de treball realitzat per l'esposa i els fills, per tal de reduir les despeses (...)".

Paral·lelament, Engels abordarà en les primeres passes de l'antropologia l'intent de rastrejar els condicionants materials i històrics de la subordinació política, social i econòmica de les dones. A *"L'origen de la família, la propietat privada i l'Estat" (1884)*, pro-

clama la necessitat que, per adonar-nos d'un fet social en la seva totalitat, hem d'observar tant l'esfera de producció com la de reproducció (biològica també) de les condicions que permeten la continuitat del capitalisme com a mode de producció hegemònic.
L'anàlisi marxista des de l'últim terç del segle XIX serà pionera en assenyalar la importància de la divisió sexual del treball, del control de la reproducció i de la filiació --com mecanisme que garanteix la transmissió de patrimoni-- com a factors relacionats amb la subordinació estructural de les dones. Malgrat aquesta lucidesa inicial, les categories d'*El Capital* -obra inacabada-, no aprofundeixen en els condicionants que exerceixen les relacions socials de producció capitalistes sobre la reproducció humana i en la perpetuació de la divisió sexual del treball, i per tant tendeixen a considerar com a *fenòmens naturals* els processos socials específics, gens espontanis, l'efecte dels quals és, precisament, l'esclavatge que enèrgicament rebutgen.

Aquestes mancances seran fortament criticades per part del moviment feminista en la segona meitat del segle XX, que va considerar que les categories marxistes eren "cegues al sexe" (Hartmann), que tractaven els treballs no assalariats realitzats per les dones com si fossin "recursos naturals" (Maria Mies), o que no tenien en compte el retrocés social específic que va comportar per les dones la política de control de la seva capacitat reproductiva en el trànsit del feudalisme al capitalisme (Federici).

Malgrat aquestes deficiències, els estudis històrics, antropològics i econòmics que van abordar l'anàlisi del patriarcat i la seva relació amb el capitalisme partint del marc teòric marxista es van mostrar molt

fèrtils. Fins i tot per corrents obertament antimarxistes, els préstecs conceptuals i teòrics que en fan són indiscutibles. Dins del camp directament marxista, o molt proper, aquests estudis van aprofundir l'anàlisi de les dinàmiques del capitalisme pel que fa al treball (assalariat o no) de les dones i el paper de la sexualitat; la construcció de rols de gènere *patriarcal-capitalistes*; la divisió sexual internacional del treball (Meillassoux); etc., relacionant amb molta més precisió la hibridació del patriarcat premodern dins del capitalisme. En aquesta relació patriarcat-capitalisme destaca l'èmfasi que es posa en els processos originaris d'acumulació de capital i la seva reedició periòdica (*processos d'acumulació per despossessió*) del control de la capacitat reproductiva de les dones i la persecució de pràctiques sexuals no reproductives (des de la masturbació, fins la homosexualitat o les pràctiques anticonceptives) per garantir un flux de mà d'obra continu, quantitatiu i qualitatiu, de força de treball *assalariable*. També com a garantia d'abaratiment del manteniment i reproducció de la força de treball assalariada (treball domèstic gratuït), com a mecanisme de socialització i ensinistrament en els requisits del capital envers els nous treballadors (la família i les dones com transmissores i garants de l'adequació dels nous efectius humans als requeriments del treball assalariat), ... però també com a eina per a crear una fractura interna dins la classe treballadora internacional, on els patriarques assalariats gaudeixen de privilegis d'accés a la vida pública, control de la renda personal, la seva sexualitat, qualitat de vida i temps a costa de la hiperexplotació de les dones de classe treballadora (Dalla Costa, James, Federici).

Teoria marxista i pràctica feminista

En tant que teoria orientada a la praxi, la relació entre marxisme i feminisme no només es redueix a estudis i teories, sinó que el paper programàtic i pràctic derivat dels seus plantejaments també té una importància cabdal. Aquesta vessant es pot contemplar tant en els debats i programes de les successives Internacionals, així com en la pràctica militant concreta i l'experiència revolucionària internacional més avançada en la qüestió antipatriarcal: la revolució bolxevic del 1917.

Malgrat que Marx, Engels i els socialistes utòpics inicialment van partir dels considerats convencionalment com a rols sexuals *naturals*, l'extensió del treball assalariat femení va fixar la base de qüestionament de la divisió sexual del treball i de les agendes polítiques més radicals, que incloïen i anaven més enllà de l'agenda del feminisme liberal. Aquesta última romania centrada en la reclamació de drets educatius, civils i polítics, que no discutirien gaire el rol domèstic de les dones i que, contemporàniament se centrarien en l'assoliment de la *igualtat formal* d'oportunitats (per explotar i ser explotades).

A finals del segle XIX i començaments del segle XX, el creixent pes de les dones en el moviment sindical -a Europa i especialment als EUA-, la qüestió de la dona agafà un impuls renovat de la mà de militants comunistes com Clara Zetkin i Rosa Luxemburg, i culminà amb una mobilització internacional el 19 de març de 1911 (antecendent de la diada del 8 de març), un clam contra l'estatus de les dones com a "infrassalariades" i un programa internacional específic aprovat dins la III Internacional (1919). Dos anys abans, la revolució bolxevic establia el reconeixement de

totes les llibertats democràtiques formals per a les dones (inclosos el dret de vot i el dret a l'avortament) i reconfigurava el paper de la família i els treballs domèstics, de cura i criança, assumint-los com a necessitats col·lectives que havien de cobrir-se socialment, no a costa de la privatització a les llars.

Durant les dècades del 1920 i 1930, Alexandra Kollontai encetava el debat sobre el profund caràcter polític d'allò personal, i s'obria també el debat al voltant de la sexualitat lliure, on s'insereixen els tallers i seminaris de Wilhem Reich i de la *Sexpol* a Alemanya i Àustria, que oferien al jovent educació anticonceptiva dins la concepció d'una sexualitat plaent, no culpable i molt més àmplia que la mera reproducció sexual.

L'esclerotització de la teoria marxista durant els anys 30, juntament amb les llacunes que les anàlisis inicials de Marx i Engels van imprimir a la qüestió patriarcal, van influir en la línia política dels partits comunistes europeus i van ser la base per raonaments que reduïen l'opressió de les dones a l'esfera simbòlico-cultural i que teoritzaven sobre l'alliberament de les dones com una fita que s'assoliria automàticament un cop enderrocat el model de producció capitalista.

Dins aquesta anàlisi -que menysprea les especificitats de les dones de classe treballadora sota el capitalisme-, s'extreia que la primordial i única contradicció del capitalisme és la del *capital-treball assalariat.* Sense tenir en compte els efectes en la lluita de classe de les divisions no antagòniques però amb efectes reals, creades dins el proletariat internacional per les relacions socials capitalistes

i la inconseqüència històrica de la burgesia amb el seu programa liberal-democràtic envers les dones, les nacions oprimides o la discriminació racial.

La conclusió de l'aplicació mecànica d'aquest plantejament és considerar que qualsevol intent d'abordatge, organització o agitació específics d'aquestes qüestions es consideri una estratègia de divisió de la classe treballadora i, indirectament, col·laboració amb la burgesia. En aquesta anàlisi mecànica, totes les reivindicacions que no s'ajustessin a la lluita econòmica i política del cicle d'acumulació del capital i contra l'apropiació de la plusvàlua, eren elements col·laterals: patriarcat, nació, raça. I és aquesta consideració teòrico i pràctica la que va promoure un progressiu rebuig dins les agendes reivindicatives de la segona meitat del segle XX del marc teòric marxista i la històrica *relació difícil* entre feminisme i marxisme, que pràcticament havia congelat la seva agenda política als postulats de la III Internacional.

Precisament la crítica i la pràctica que -des de l'esquerra, des de una perspectiva de classe i ateses també les especifitats colonials, nacionals i racials (Angela Davis)-, es van realitzar durant la dècada dels 70, van reobrir la necessitat de desenvolupar teòrica, pràctica i estratègicament el programa antipatriarcal i les categories d'anàlisi que permetien encabir l'especificitat de l'opressió patriarcal dins la lluita contra el capitalisme. El combat contra els mecanismes materials, simbòlics, específicament aplicats sobre les dones -violents, hegemònics o d'emergència- són considerats, des d'aquesta revisió, un element cabdal per enfortir la unitat de classe i oferir una resistència frontal contra el capitalisme.

Aquest replantejament de la relació entre patriarcat i capitalisme es fa des d'una reivindicació de la validesa i utilitat de les categories generals i relacions conceptuals del marc teòric de Marx, per com ofereix una visió de conjunt que permet entendre els fenòmens associats a l'estratificació de la classe treballadora internacional i el paper que ocupa el treball femení gratuït i subordinat dins del cicle d'acumulació del capital i la lluita de classes (Michael Lebowitz).

La incorporació enriquida de categories dins un marc general és, així mateix, un rebuig explícit a teories parcials i eclèctiques, ahistòriques i liquidacionistes de l'acció col·lectiva, popularitzades a finals del segle XX, on diverses expressions dels feminismes *postmoderns* van arribar a negar l'existència de la categoria "dona" com a etiqueta rellevant per comprendre la dinàmica social, o fins i tot l'existència del *feminisme* com a moviment polític; així com el tractament de la diversitat d'opressions produïdes per les estructures heteropatriarcals des d'una vessant netament *identitària*, tendint a enfocar *una* de les expressions de la injustícia social del capitalisme, sense considerar la seva relació amb el conjunt del funcionament del sistema.

El desenvolupament teòric del marxisme de les darreres dècades evidencia tant la seva utilitat com a eina teòrica omnicomprensiva, com també com a eina per entendre la dinàmica del patriarcat i posar sobre la taula la impossibilitat d'assolir la plena emancipació de les dones sense abolir alhora el capitalisme en el seu conjunt.

Feminisme de classe

El feminisme o és de classe o no és feminisme. Si definim el doble sistema dominant, patriarcal-capitalista, com un sistema d'opressió i explotació, el subjecte de lluita són les dones de classe treballadora. Només si construïm subjectes de lluita podem confrontar, destruir i construir un model econòmic i social socialista. La construcció d'aquest subjecte revolucionari ha de ser la idea central de la nostra lluita.

Així, el concepte *dona* es un oxímoron, en el qual el sistema dominant i els grups socials que li donen suport, els reformistes, oculten la lluita de classes, també entre les dones. Hi ha dones que exploten dones, no només a la llar (treball domèstic), sinó també a les empreses (assetjament laboral, discriminació salarial, pressurització). Les dones explotadores no són ni han de ser les nostres aliades.

Tampoc han de ser les nostres aliades les dones que volen reformar el patriarcat i el capital, sense confrontar-lo. Ni els partits, ni els sindicats que adornen i protegeixen el sistema d'opressió i explotació seran mai els que lluitaran pel nostre triple alliberament (de gènere, nació i classe), sinó que han estat, són i seran els garants del sistema dominant. Així ho demostra la història de la lluita de classes i així serà en el futur.

El paper de les dones en temps de crisi

Crisis, guerres, revolucions i dones5
Andrea d'Atri

La Revolució Francesa de 1789 es produí fruit d'una situació d'escassetat i pobresa que provenia d'un llarg període de depressió. Mentre els grans terratinents estaven protegits contra les pèrdues gràcies als impostos que cobraven als camperols, els petits propietaris i el poble s'empobrien cada cop més pagant tributs als senyors feudals i veient com baixaven els preus del vi i dels tèxtils que ells produïen. Més tard, amb les males collites i l'escassetat es duplicà el preu del blat, i va augmentar el cost dels aliments. Això provocà que les famílies haguessin de destinar tres quartes parts de llurs salaris només per al menjar. El maig de 1789, hi havia motins als barris més poblats de París; a les províncies s'assaltaven els carregaments d'aliments i se saquejaven els mercats. Des de mitjan setembre, les dones dels barris més pobres dirigien l'agitació als carrers i el 5 d'octubre van prendre la iniciativa: amb milers de persones, es dirigiren al palau reial exigint pa i buscant armes, sota la pluja, mentre cantaven «portem el forner», en al·lusió al rei.

A principi de 1917, Rússia tremolava sota l'imperi de la cruel autocràcia tsarista i els cops encara més cruels de la Primera Guerra Mundial, en la qual milers de camperols i obrers queien al front, mentre que les seves famílies morien a causa de la fam i del fred a les llars. Però el Dia de la Dona, les obreres tèxtils de Sant Petersburg decidiren manifestar-se valentament i convocaren una vaga sota la consigna «Pa i Pau», a la qual ràpidament afegiren «Acabem amb l'autocràcia». Milers d'obrers s'afegiren a l'espontània manifestació, i també s'hi sumaren els estudiants i els comerciants pobres de les ciutats; i la vaga es va estendre com la pólvora. La policia secreta del règim ja ho havia advertit en un informe al govern: les dones podien ser «l'espurna que encendria la flama». No s'havien equivocat. Aquestes dones obreres van donar la puntada inicial de la gran Revolució Russa, la primera de la història en la qual, sota la direcció de Lenin i el partit Bolxevic, la classe obrera va prendre el poder i va instaurar un govern i un estat de la classe treballadora.

Hi ha més exemples en la història que confirmen que no es tracta de casualitats. Les crisis socials, econòmiques i polítiques desperten la passió i l'heroisme de les dones, especialment d'aquelles que viuen en les pitjors condicions de submissió, que són quotidianament humiliades per aquest sistema que les rebaixa a l'esclavitud domèstica, les tasques més pesades i els dolors més cruels.

Ens convencen que és «natural» guanyar-se el pa amb la nostra suor, mentre que el clergat, els empresaris, els militars i els polítics dels capitalistes guanyen molt més que pa amb la «nostra» suor. I a les dones, l'església, la família, l'escola i els mitjans de comunicació ens ensenyen a acceptar dòcilment els sacrificis i les penúries necessàries per mantenir els nostres fills i les nostres filles. Però quan les crisis amenacen les nostres famílies, això mateix es gira en contra d'ells. Perquè són ells qui provoquen les crisis i volen que les paguem nosaltres, la classe treballadora i el poble pobre. I allà les trobem, sempre al llarg de la història, les dones que surten amb ungles i dents a defensar el pa dels seus fills, que es converteixen en els destacaments avançats de la lluita contra l'explotació, contra la fam i la misèria, contra els acomiadaments i el tancament de fàbriques.

Què faran les dones davant la crisi que, un cop més, ens amenaça? No dubtem que novament diran «Som aquí!»; que organitzaran comissions de solidaritat amb els conflictes laborals en els quals estaran implicats fills, filles i parelles; que seran les «més dures» dins les empreses o les fàbriques, a les vagues contra els acomiadaments i als tancaments d'empreses; que organitzaran xarxes de solidaritat, festivals i col·lectes als barris per aconseguir aliments i fons per a totes les famílies que es trobin en lluita i en situació desesperada; que s'enfrontaran sense miraments a les patronals però també a la burocràcia sindical que no representi els nostres interessos; que sortiran als carrers per enfrontar-se al govern i a les forces repressives de l'estat. Perquè les dones no demanem, exigim. Què? Tot! El nostre dret al pa, però també a les roses.

Notes peu pàgina

5 Text traduït de la pàgina http://www.lts.org.ve/spip.php?article105

La pobresa té nom de dona.
Actualment, als Països Catalans, més del 70% de dones soles majors de 65 anys es troben per sota el llindar de la pobresa.

